

Пророченко В. В.,
студент групи КІР-162

Старенок І. П.,
студент групи ПІР-161

Науковий керівник:

Шакун Н. В.

к. ф. н., доцент

*Чернігівський національний технологічний
університет*

(м. Чернігів, Україна)

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ПІДСТАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В умовах глобалізованого світу загострюється проблема ідентичності людини, народу, держави, нації. На порядок денний виходить питання: відновлювати традиційну ідентичність чи формувати нову? У зв'язку з цим неабиякої актуальності набуває проблема визначення національної ідеї як мети народу, його ідеології, ідеального уявлення про себе.

Аналіз феномену національної ідентичності здійснили О. Лановенко, В. Ліпкан, В. Пироженко, Д. Сладкий, О. Шевченко та інші. Державотворчу роль національної ідеї досліджували такі українські дослідники, як А. Колодій, Г. Касьян; І. Лубківський, В. Лісовий, М. Михальченко, О. Рудакевич, С. Рябов та ін. Разом з тим, особливості національної ідеї як підстави національної ідентичності, на наш погляд, з'ясовані не у повній мірі, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Варто підкреслити, що питання про національну ідею має тривалу історію. Воно настільки ж важливе для країни, як питання про сенс життя для кожної людини. Без відповіді на нього цілі, цінності, життєва енергія, успіх стають важко досяжними. Поняття «національна ідея» виникло і було обґрунтоване в XVIII-XIX ст. у період становлення багатьох національних держав і прямо

пов'язане з вибором та реалізацією нацією свого власного шляху розвитку, роллю і місцем у світі як своєрідною відповіддю на виклики історії.

Національна ідея, у найзагальнішому вигляді, - це ідея, яка відображає головний національний інтерес і задає розвиткові країни оптимальний напрям у сьогоденні і на майбутнє. Оскільки ж існують національні інтереси в політичній, економічній, культурній, побутовій сферах, то національна ідея може існувати в складній синтезній формі як національна (державницька) ідеологія і в простих формах - ідея етнічна, зовнішньополітична, культурна і т. ін., які теж є достатньо концептуальними і комплексними [1, с. 93].

У кожного народу національна ідея має своє змістовне наповнення, власну формулу. Мова йде про ідею «третього Риму», другого Єрусалиму, американську мрію, ідею «Німеччина понад усе», японське диво тощо. Наприкінці ХХ - поч. ХХІ ст. після розпаду соціалістичної системи й отримання суверенітету багатьма країнами для їх народів на передній план вийшла проблема формулювання власної національної ідеї – сукупності уявлень про загальний орієнтир поступу, мету, до якої слід прагнути і за яку потрібно боротися. Так, у Польщі та прибалтійських країнах (Латвії, Литві, Естонії) нові правлячі еліти, які з'явилися після зміни суспільного устрою, зробили європейській вибір, сформулювали європейську ідентичність, що дало можливість побудувати процвітаючі держави і стати повноправними членами Європейського Союзу. Загальна підтримка цих ідей визначила успіх у досягненні поставленої мети.

Отже, національна ідея є передусім чітко сформульованою метою, до якої прагне нація. Заперечення реальності існування національної ідеї є запереченням національного розвитку та й самої нації як суб'єкта історичного процесу. За своїм змістом національна ідея - це багатоаспектне, багатогранне поняття, що акумулює фундаментальні цінності й інтереси, які сприяють

об'єднанню всіх чи більшості населення країни, незалежно від етнічної належності, соціального становища, і формує певний ідеал як мету розвитку нації. Будучи духовною категорією, однак, вона обов'язково містить у собі політичну складову і реалізується в програмних документах та практичній діяльності різних суб'єктів - політичних партій та їх лідерів, громадських організацій, рухів і насамперед держави. Саме держава володіє усією повнотою національного суверенітету і виступає головним механізмом втілення в життя національної ідеї.

Яким же є український проект національної ідентичності? Поняття «українська ідея» першим запропонував П. Куліш. Він вкладав у нього усвідомлення, розуміння людиною належності до свого народу, його культури і віри [2, с. 155]. Питання національного самовизначення і національної ідеї піднімали такі українські мислителі, як П.Куліш, М.Костомаров, В.Антонович, М.Грушевський, В. Винниченко, І.Франко, В.Липинський та ін. Аналіз творів цих та інших українських вчених свідчить, що, починаючи з часів Б. Хмельницького та І.Мазепи, українська національна ідея була ідеєю здобуття українським народом власної незалежної держави і суверенітету. Видатний український поет, великий патріот Т. Шевченко вселяв надію народу на революційне звільнення від соціального і національного гніту, пробуджував національну самосвідомість і національну гідність, вбачав українську ідею в реалізації загальнолюдських демократичних цінностей у незалежній Україні. У розумінні іншого відомого українського вченого М. Грушевського ядром української ідеї є виокремлення невід'ємного права українського народу на самовизначення і пошук його оптимальних форм. На думку В. Липинського, національна ідея полягає в реалізації «хотіння» бути нацією. «Коли немає «хотіння», виявленого у формі ідеї, - немає нації», - писав мислитель [3]. Для І. Франка важливим елементом національної ідеї є

усвідомлення певного національного ідеалу та згода працювати над його практичною реалізацією [4, с. 284].

В умовах, коли Україна протягом багатьох століть територіально перебувала у складі інших держав, які мали свою національну ідеологію і політику, свої інтереси щодо підлеглих територій і народів, українська національна ідея визнавалася реакційною, а її провідники піддавалися репресіям та фізичному знищенню. Віковична мрія українського народу мати власну незалежну державу втілилася в життя лише в 1991 р. внаслідок розпаду Радянського Союзу. Постало завдання оновлення національної ідеї, відповідно до сучасних потреб національного розвою, цілей та завдань державного будівництва.

Національна ідея – це спільний проект влади і суспільства. Така стратегія може утвердитися в суспільстві лише внаслідок широкої політичної угоди між усіма головними політичними силами країни. На сучасному етапі розробка та втілення національної ідеї має здійснюватись у такій формі, яка б відповідала інтересам більшості населення і теперішньому етапу історичного розвитку України. Потрібні великі зусилля наукового, гуманітарного, експертного середовища, а також воля політико-управлінської еліти, щоб досягти великого національного консенсусу щодо реалізації далекосяжних національних планів. Йдеться, насамперед, про новаторську діяльність, яка, спираючись на майже не затребувану спадщину українських мислителів, світової громадської думки, поглиблений аналіз сучасного розвитку українського суспільства в умовах світових глобалізаційних процесів, завдань націє- і державотворення, виробила б колективними зусиллями незаангажованих, самостійно мислячих учених, інтелектуалів сучасну наукову систему ідей, принципів і концептуальних підходів до формулювання української національної ідеї.

Щоб стати успішним проектом сучасна українська національна ідея потребує модернізації, адаптації не лише до жорстких реалій суспільства і політичної нації, а й тих цивілізаційних, геополітичних, економічних викликів, з якими стикнулася Україна на поч. ХХІ ст. Тобто нагальною постає потреба наповнення національної ідеї новим ідеологічним змістом, який відповідав би цивілізаційним, науковим, інформаційним процесам нового тисячоліття [5, с. 254-255]. На думку М. Михальченка, для цього потрібно: по-перше, гармонізувати її внутрішню структуру, поступово висуваючи на головні ролі економічну та духовно-культурну складову; по-друге, підвищити її прогностичний потенціал - задати країні напрям оптимального розвитку на сьогодні та на стратегічну перспективу; по-третє, налагодити партнерські стосунки влади з народом. Якщо така модернізація не відбудеться, то суспільство і держава будуть деструктуризуватися, - зазначає дослідник [1, с. 20-21].

Виходячи з того, що національна ідея, незважаючи на всі її трансформації, ототожнюється з ідеалом, що вказує спільний напрям і мету поступу суспільства, визначається цінностями, які поділяє більшість народу, саме система погоджених базових цінностей має стати однією з передумов становлення національної ідеї України на сучасному етапі. В поліетнічній, багатоконфесійній, соціально розрізненій країні, якою є сьогодні Україна, потрібно знайти таку систему цінностей, яка була б прийнята та підтримана всіма суспільними групами. Базові цінності українського суспільства мають визначатися шляхом гармонійного узгодження загальнолюдських та українських національних цінностей і з цінностями та інтересами соціальних та етнічних груп суспільства. Тільки на такому балансі може ґрунтуватися ефективна і приваблива національна ідея.

У нинішніх умовах безпрецедентного розшарування українського суспільства ідеєю, яка зможе пробудити

масову енергію, стати центром суспільної свідомості, на нашу думку, є досягнення суспільством високого загального добробуту та соціальної справедливості на основі таких цінностей, як: неупередженість, висока моральність та відповідальність; авторитет сумлінної чесної праці; патріотизм; соціальна безпека кожної людини. У системі цінностей української нації як поліетнічної спільноти, яку складають представники титульної української нації (етнонації) та усіх етнічних спільнот, що проживають в Україні і вважають її своєю Батьківщиною, чільне місце мають посісти: громадянські права та свобода, рівноправність усіх національностей, спільність позицій громадян щодо стратегічних напрямів і цілей розвитку держави й суспільства, взаємна толерантність і соціальна солідарність між різними (за будь-якими ознаками) суспільними групами; гордість за свою Батьківщину, лояльність до Української держави, повага до її символів та атрибутів (включаючи державну мову), знання історії і культури України, шана до нації, що утворила державність, національна гідність у поєднанні з повагою до всіх етносів, які вільно обрали своє українське громадянство.

Подібне гармонійне поєднання соціальних, демократичних і національно-патріотичних цінностей стане платформою для громадянської консолідації у виробленні єдиної стратегії державного і національного розвитку, створить умови для забезпечення модернізації суспільних відносин та інститутів країни.

Таким чином, національна ідея відображає глибинні основи самосвідомості народу, є важливим чинником інтеграції нації навколо базових цінностей, з'єднуючи її минуле, сучасне і майбутнє, визначає національні пріоритети, виступає стратегічним орієнтиром розвитку держави. Українська політична еліта поки що не запропонувала ідею національного поступу, не представила свого бачення майбутнього нашої держави, яке б сприймалося українським народом і допомогло б

йому подолати труднощі і посісти гідне місце в міжнародній спільноті, на яке він заслуговує. Суспільство також поки що не стало активним суб'єктом у визначенні долі держави.

Національна ідея – це не промовисте гасло політичної партії, групи інтелектуалів або кола політичних діячів. Вона не існує сама по собі, чи завдяки просуванню окремими етнічними, політичними і культурними спільнотами, а функціонує виключно за умови усвідомлення і підтримки її суспільством, більшістю громадян країни. Формування української національної ідеї, ґрунтованої на принципі якомога ширшої загальнонаціональної злагоди, потребує суспільного компромісу на основі національних цінностей та інтересів. Національна ідея повинна бути конструктивною, мати реалістичні цілі й спиратися на ефективні соціальні технології їх досягнення. За таких умов вона сприятиме консолідації нації, стане спільною платформою всіх політичних, громадських, культурних сил, яким не байдужа доля України.

Література

1. Михальченко М. Національна ідея як регулятивна сила в загальнонаціональному та регіональному масштабах / Регіональні версії української національної ідеї: спільне та відмінне : зб. статей. - К., 2005. - С. 9-35.

2. Куліш П. Хутірська філософія і віддалена від світу поезія // Хроніка 2000. : 3 – 4 (5 – 6).: К.: Довіра, 1993. – С. 110 – 147.

3. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею та організацію українського монархізму / ред. Я. Пеленський. - К. : Київ-Філадельфія, 1995. - 470 с.

4. Ильин И. Путь к очевидности / И. Ильин. - М. : Республика, 2001. - 432 с. - (Серия : Мыслители XX века).

5. Національна ідея і соціальні трансформації в Україні / М. В. Попович. - К. : Укр. Центр духовн. культури, 2005. - 328 с.